

100 de ani. Marșul spre Marea Unire (1916-1919)

Oradea – Oraș al Unirii din 1918

Despre ședința Comitetului Executiv al Partidului Național Român de la Oradea a publicat informații și ziarul local *Nagyvárad Napló* (Curierul orădean) din 15 octombrie 1918: „Conducătorii românilor [...] au ținut [...] o ședință în locuința avocatului dr. Aurel Lazăr – se afirma în acest cotidian –, unde au adoptat o hotărâre privind atitudinea românilor față de transformările democratice de astăzi”.

Ziarul orădean remarca faptul că participanții la conferință au constatat „cu satisfacție că, odată cu acceptarea principiilor wilsoniene, se va realiza dorința seculară a românilor, dreptul de autodeterminare a popoarelor. Comitetul [Executiv al P.N.R.-n.n.] dorește dreptul la autodeterminare al popoarelor nu numai pentru naționalitățile care trăiesc în Ungaria, ci pentru popoarele din întreaga lume [...], în sensul ca acest drept să se poată exercita liber și fără nici un fel de restricții”. În continuare, se sublinia că „pe baza informațiilor primite din țară, [liderii politici români prezenți la Oradea –n.n.] au stabilit că, concepția tuturor românilor este unitară, indiferent de orientare politică și strat social. Față de hotărârile comitetului, mulți și-au declarat adevăratele intenții” (I. Popovici, V. Covaci, Gh. Mudura, I. Călușer, M. Apan, A. Ilea, A. Caciara, 1918. *Bihorul în epopeea Unirii. Documente*, Oradea, 1978, p. III.) Facem precizarea că masa pe care s-a scris *Declarația* de la Oradea se află actualmente în Muzeul Unirii din Alba Iulia. La trecerea unui deceniu de la eveniment (când aceasta se afla în casa dr.-lui Aurel Lazăr) s-a fixat pe masa respectivă o placă comemorativă (care, între timp, a

dispărut), cu următorul text: „La această masă s-a redactat în ziua de 12 octombrie 1918, în Oradea, în casa d-ului Aurel Lazăr, de Comitetul Național Român, proclamațiunea independenței Națiunii Române din Ardeal, Crișana și Banat, citită de deputatul Alexandru Vaida-Voevod în parlamentul ungar din Budapesta, în ședința din 18 octombrie 1918. S-a așezat această placă în ziua de 12 octombrie 1928, aniversarea a zecea a marelui eveniment”. Vezi Teodor Neș, *op. cit.*, p. 553).

La 18 octombrie 1918, deputatul român Alexandru Vaida-Voevod a rostit un important discurs în parlamentul de la Budapesta, al cărui moment culminant l-a constituit citirea *Declarației de autodeterminare națională* de la Oradea, din 12 octombrie 1918. Acesta a produs în Parlament o adevărată „atmosferă de panică”, fapt care l-a determinat pe Alexandru Vaida-Voevod să-și continue intervenția, criticând insinuările primului ministru și încercările acestuia de a escamota realitatea și de a perpetua o stare de lucruri anacronică (Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire*, vol. I, Institutul de Arte Grafice „Grafica”, Oradea, 1938, p. 138-140).

Românii – ca și celelalte națiuni din fosta monarhie bicefală – nu mai puteau accepta o postură de subordonare, ei proclamându-și deja independența națională, adică separarea definitivă de fostul imperiu austro-ungar. Reproducând, ca argument, cel de-al paisprezecelea punct al *Declarației* președintelui american W. Wilson – „Trebuie să se procure tuturor națiunilor mari și mici, în mod egal, garanții mutuale de independență politică și integritate teritorială” –, Alexandru Vaida-Voevod constata că „între punctul de ve-

dere a d-lor Tisza și Wekerle și între [cel] al d-ului Wilson e o mare prăpastie, peste care nu se poate trece cu revuistica, nici aruncând praf în ochi oamenilor. Conte Tisza vorbește despre democrație. Problema noastră nu e altceva, decât o latură a democrației. Dar adevărata democrație, nicăieri în lume nu se poate înfăptui înainte de a se soluționa problema națională” (*Ibidem*, p. 141). În continuare, Alexandru Vaida-Voevod a atacat direct politica sovină promovată de Tisza: „După ce contele Ștefan Tisza și-a reluat activitatea politică (...), de câte ori am vorbit în această cameră m-a călcat în picioare, m-a zdrobit în mai puțin de 48 de ore (mişcare). Am avut norocul ca (...) să aflu cu calea a reflecta la problemele grave pe care le-am înșirat cu (...) E un om primejdios, dar nu pentru noi, ci pentru poporul maghiar” (*Ibidem*, p. 142).

În partea finală a discursului său, dovedind o remarcabilă maturitate politică și un riguros spirit de analiză, Alexandru Vaida-Voevod îi avertiza pe guvernânții de la Budapesta că utilizarea unor metode nedemne este condamnată, singura soluție fiind practicarea unei necesare onestități în raporturile cu românii, pe baza recunoașterii dreptului acestora la autodeterminare: „Și atunci, când vom avea drepturi egale, ne vom întâlni ca națiuni egale, ne vom putea întinde mâna și pentru viitor, dar între oprimatori și oprimați niciodată n-au existat raporturi sincere. Trebuie deci să tindem să avem cu toții drepturi și ranguri egale și să fim liberi. [...]. Această problemă, acum internațională, e chestia de onoare a omenirii, care trebuie rezolvată cinstit. Și să știți că aici nu vorbește modesta mea persoană, ci națiunea română a vorbit prin mine, și în aceste clipe istorice fiecare român simte la fel ca mine și inima fiecărui român e pătrunsă de aceleași sentimente, de aceleași credințe și speranțe, cărora eu le-am dat expresie” (*Ibidem*, p. 144-145).

Discursul, dar mai ales conținutul *Declarației*, au avut un efect extraordinar în parlament. „Toți și-au dat seama că partida e pierdută și că nu se mai poate salva nimic” (*Ibidem*). Întâmpinat cu multă ostilitate din partea unor deputați maghiari, care au calificat *Declarația* drept o „provocare” (Szilagy Lajos), „frază goale” (Richter János), „cuvântare antinațională” (Kun Béla), „calomnie ordinară” (B. József Szerényi), discursul lui Alexandru Vaida-Voevod – care a completat, în mod magistral, textul acestui document – a fost un „puternic act acuzator al politicii de oprimare națională din imperiu, al măsurilor drastice de maghiarizare luate de guvernul Ștefan Tisza”

Interior din Muzeul Memorial Aurel Lazăr din Oradea

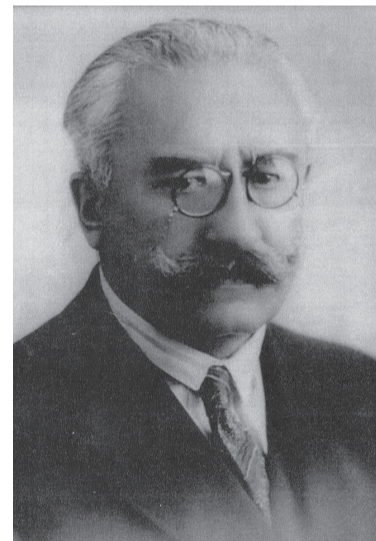
Oradea în preajma Primului Război Mondial

(Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1985, p. 607).

Fiind un document de o relevanță majoră, *Declarația* a intrat rapid în circuitul public, presa dovedind o reală promptitudine în difuzarea textului acesteia, precum și a unor aprecieri referitoare la semnificația conținutului ei politico-național. Câteva periodice românești și maghiare au reprodus integral *Declarația de autodeterminare națională*. Menționăm în acest sens următoarele ziare: *Drapelul* (19 oct. 1918, pag. 2), *Gazeta Poporului* (20 oct. 1918, pag. 1) și *Românul* (8 noiem. 1918, pag. 1). O notă aparte merită, sub acest raport, ediția specială a ziarului *România nouă* (din 18 octombrie 1918), în care, sub titlul *Românii din Austro-Ungaria își proclamă libertatea națională*, este publicată „istorica declarațiune a deputatului Vaida-Voevod în Camera ungurească”.

Declarația de independență națională a reprezentat un moment istoric de valoare programatică și practică fundamental pentru națiunea română, pentru desăvârșirea unității sale politice și de stat (Nicolae Bocșan, „Ideile politice ale actelor fundamentale ale Unirii Transilvaniei cu România”, în *Pagini transilvane*, 1993, nr. 1, p. 256).

Pe baza acesteia și în numele principiilor cuprinse în ea, s-au desfășurat toate acțiunile, s-au luat toate deciziile din a doua jumătate a lunii octombrie și din luna noiembrie, ele fiind apoi încorporate în hotărârile

Alexandru Vaida-Voevod

Marii Adunări Naționale din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, care a proclamat unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România.

Momentul 12 octombrie 1918 le vorbea atunci românilor și ne vorbește și nouă astăzi despre unitate, despre națiuni libere și independente, despre autodeterminare într-o Europă luată în întregul ei.

Ziua de 12 octombrie reprezintă un moment de rezonanță în istoria noastră. Este o zi de sărbătoare, dar și de evocare responsabilă a evenimentelor care au condus la evoluția întregii statalități românești, din care cu toții trebuie să învățăm că puterea națiunii române și a neamului românesc stă în unire și nu în dezbinare.

■ **Cornelia ROMÎNAȘU**
Muzograf, Muzeul memorial „Aurel Lazăr”, Oradea

Dr. Aurel Lazăr (1872-1930)